

DOI: 10.31648/kpp.8827

Karol Dusza

Uniwersytet Śląski w Katowicach

ORCID: 0000-0001-9519-030X

carlosdusza1@gmail.com

Różnice między Kodeksem karnym z 1997 roku a Kodeksem karnym z 1932 roku¹

Wstęp

Kodeks Makarewicza wszedł w życie 1 września 1932 r. jako rozporządzenie Prezydenta RP². Dowodem, jak profesjonalnie skonstruowany był ten akt prawny, jest to, że obowiązywał on aż do lat 70. XX w.³, mimo przeprowadzenia zasadniczej zmiany ustroju w latach 50. ubiegłego wieku⁴. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie trzech charakterystycznych zjawisk, które zaszły w obrębie systemu prawa karnego i wpłynęły na treść Kodeksu karnego z 1997 r., różnicując go jednocześnie od kodeksu z 1932 r. Zjawiskami tymi są: umiędzynarodowienie prawa karnego, złagodzenie polityki prawnokarnej względem sprawcy i neutralność obyczajowa części szczególnej kodeksu z 1997 r.

¹ Materiał badawczy niniejszej pracy stanowią: rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. Kodeks karny (Dz.U. z 1932 r., Nr 60, poz. 571), dalej: d.k.k., w brzmieniu na dzień 1 września 1932 r. i ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r., Nr 88, poz. 553 ze zm.), dalej: k.k., w brzmieniu na dzień 5 marca 2023 r., więc w brzmieniu uwzględniającym najnowsze zmiany w prawie karnym przeprowadzonych tzw. nowelą lipcową w 2022 r.

² Prezydent RP – na mocy art. 5 akapit trzeci ustawy z dnia 2 sierpnia 1926 r., zmieniającej i uzupełniającej Konstytucję Rzeczypospolitej z dnia 17 marca 1921 r. (Dz.U. z 1926 r., Nr 78, poz. 442), oraz art. 1 ustawy z dnia 2 sierpnia 1926 r. o upoważnieniu Prezydenta Rzeczypospolitej do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy (Dz.U. z 1926 r., Nr 78, poz. 443) – zyskał prawo do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy. Nie był to jedyny przypadek regulowania ważnych obszarów systemu prawnego bezpośrednio przez władzę wykonawczą. Innymi przykładami może być Kodeks postępowania karnego z 1932 r., Kodeks zobowiązań z 1933 r., Kodeks handlowy z 1934 r., Kodeks postępowania cywilnego z 1930 r., Prawo o ustroju sądów powszechnych z 1928 r. oraz wiele innych rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej. Autor niniejszego artykułu uważa, że był to jeden z przejawów chęci zmiany ustroju II Rzeczypospolitej, kiedy to poczynawszy od 1926 r. obóz sanacyjny rozpoczął przekształcanie ustroju z demokracji parlamentarnej w ustroj prezydencki z elementami autorytarnymi.

³ Art. IV pkt 1 ustawy z dnia 19 kwietnia 1969 r. Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz.U. z 1969 r., Nr 13, poz. 95).

⁴ Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r. (Dz.U. z 1952 r., Nr 33, poz. 232).

Umiejscowienie prawa karnego

Początek dążeń wspólnoty międzynarodowej do umiejscowienia prawa karnego można datować na moment zakończenia Wielkiej Wojny. Przejawiały się one się m.in. chęcią pociągnięcia do odpowiedzialności za wybuch tej wojny cesarza II Rzeszy Wilhelma II Hohenzollerna (art. 227 traktatu wersalskiego⁵), jak i niemieckich zbrodniarzy za popełnienie zbrodni wojennych (art. 228 traktatu wersalskiego). Niestety, zarówno cesarz, jak i zbrodniarze wojenni uniknęli odpowiedzialności. Dopiero po zakończeniu II wojny światowej zaszedł udany rozwój analizowanej dziedziny prawa – tak w kwestii ścigania przestępców (np. poprzez powstanie międzynarodowych trybunałów, jak np. Trybunał Norymberski, Trybunał Tokijski⁶; kilkadziesiąt lat później powstał Międzynarodowy Trybunał Karny w Hadze), a także w kwestii ochrony praw człowieka, wpływając jednocześnie na sytuację prawną skazanych (np. poprzez rozpowszechnienie gwarancji prawnokarnych dotyczących zasady humanitaryzmu w zakresie odbywania kary). Próżno szukać międzynarodowej współpracy państw w sądeniu przestępców czy chronieniu ich praw podczas wykonywania kary na poziomie międzynarodowym w roku 1932 (jednak nie można zapominać o istnieniu międzynarodowej współpracy policyjnej w zakresie ściganiu przestępców – Interpol powstał już w roku 1928⁷).

Natomiast przejawami umiejscowienia obecnego polskiego prawa karnego są:

- podwyższenie standardu prawnej ochrony zasady humanitaryzmu,
- międzynarodowa procedura ochronna ww. standardów zasady humanitaryzmu,
- funkcjonowanie Międzynarodowego Trybunału Karnego w Hadze.

Bez wątplenia kodeks z 1932 r. realizował zasadę humanitaryzmu (niewyrażonej co prawda *expressis verbis*). Świadczy o tym: wyjątkowość występowania kary śmierci (w przypadkach typów czynów zabronionych zagrożonych karą śmierci sąd zawsze mógł alternatywnie skazać oskarżonego na karę śmierci albo na karę więzienia⁸), istnienie instytucji warunkowego zawieszenia wykonania kary⁹ i przedterminowego warunkowego zwolnienia¹⁰.

⁵Traktat pokoju między mocarstwami sprzymierzonymi i skojarzonymi i Niemcami, podpisany w Wersalu dnia 28 czerwca 1919 r. (Dz.U. z 1920 r., Nr 35, poz. 200).

⁶P. Hofmański, H. Kuczyńska, *Międzynarodowe prawo karne*, Warszawa 2020, s. 22.

⁷Hasło: Interpol, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Interpol;3915160.html> (dostęp: 1.03.2023).

⁸Na gruncie kodeksu z 1932 r. kara pozbawienia wolności miała dwa oblicza: kary aresztu (kary niehańbiącej, dla przestępców niezdemoralizowanych) i kary więzienia (przeznaczonej dla przestępców wymagających poprawy lub izolacji od społeczeństwa) – zob. J. Jamontt, *Podstawowe zasady nowego prawa karnego obowiązującego w Polsce*, Warszawa 1932, s. 40 i 44.

⁹Rozdz. IX d.k.k.

¹⁰Rozdz. X d.k.k. Zob. także: K. Sójka-Zielińska, *Historia prawa*, Warszawa 2009, s. 289. Zasada humanitaryzmu obowiązywała również na gruncie procesu karnego poprzez obowiązkowe odroczenie wykonania kary pozbawienia wolności przez osoby chore umysłowo lub ciężko fizycznie do czasu ich wyzdrowienia (art. 538 Kodeksu postępowania karnego z 1928 r.) – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 marca 1928 r. Kodeks postępowania karnego, w brzmieniu na dzień 5 października 1932 r. (Dz.U. z 1932 r., Nr 83, poz. 725), dalej: d.k.p.k. Istniała również możliwość odroczenia wykonania kary pozbawienia wolności z powodu ciężkich skutków dla rodziny skazanego w przypadku jej natychmiastowego wykonania (art. 539 d.k.p.k.). Warto także wspomnieć o możliwości odroczenia wykonania kary śmierci na chorych obłożnie i umysłowo do czasu ich wyzdrowienia (art. 536 d.k.p.k.) oraz o obligatoryjnym odroczeniu wykonania kary w przypadku kobiet „brzemiennych” do upływu trzech miesięcy „po rozwiązaniu” dziecka i kobiety, o ile to dziecko pozostawało przy życiu (art. 537 d.k.p.k.).

Obecnie obowiązujący Kodeks karny również realizuje zasadę humanitaryzmu, stwierdzając to już *expressis verbis* w art. 3. Jednak w odróżnieniu od poprzedniego stanu prawnego obowiązywanie tej zasady w polskim porządku prawnym zagwarantowane zostało wieloma aktami międzynarodowymi, takimi jak: Europejska karta praw człowieka¹¹ (art. 3 EKPC: „Nikt nie może być poddany torturom ani niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu”), Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych¹² (art. 7 MPPOiP: „Nikt nie będzie poddawany torturom lub okrutnemu, niehumanicznemu albo poniżającemu traktowaniu lub karaniu”), Powszechna deklaracja praw człowieka¹³ (art. 5 PDPC: „Nie wolno nikogo torturować ani karać lub traktować w sposób okrutny, niehumaniczny lub poniżający”) oraz Konwencja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r.¹⁴ Warto zauważyć, że treść art. 40 Konstytucji RP¹⁵ pokrywa się z treścią art. 7 MPPOiP i art. 5 PDPC (ręczony zapis w Konstytucji RP brzmi: „Nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych”). Mając na uwadze wcześniejszą datę uchwalenia MPPOiP oraz PDPC, można sądzić, że polscy projektodawcy obowiązującej ustawy zasadniczej posiłowali się tą ważną normą prawa międzynarodowego – w przypadku MPPOiP – jak i zapisem PDPC¹⁶.

W tym miejscu należy zauważyć, że obecny system polskiego prawa karnego opiera się na normach prawa międzynarodowego postulujących zasadę humanitaryzmu. Normy te obowiązują zarówno na poziomie traktatowym (np. MPPOiP), jak i na poziomie konstytucyjnym (poprzez wkomponowanie w art. 40 Konstytucji RP tożsamego zapisu, który zawarty jest w art. 7 MPPOiP). Zapewniono tym sposobem jednostkom ludzkim najwyższy (bo konstytucyjny) poziom ochrony prawnej zasady humanitaryzmu. Jest to ewidentne polepszenie pozycji prawnej oskarżonych i skazanych w porównaniu ze stanem prawnym z dnia 1 września 1932 r.

Polepszenie prawnej sytuacji skazanych lub oskarżonych obecnie ma wymiar realny w tym znaczeniu, że mogą oni – w razie złamania ich praw – zaskarżyć organy państwowe do europejskiego międzynarodowego trybunału, jakim jest Europejski Trybunał Praw Człowieka (dalej: ETPCz). ETPCz rozstrzygał już wiele skarg indywidualnych osadzonych skierowanych przeciwko organom państwowym (art. 34 EKPC). Przykładami rozstrzygnięć wydanych na korzyść osadzonych są: wyrok ETPCz

¹¹ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284), dalej: EKPC.

¹² Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r., Nr 38, poz. 167), dalej: MPPOiP.

¹³ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 217 A III z dnia 10 grudnia 1948 r., dalej: PDPC, <https://www.unic.un.org.pl/dokumenty/deklaracja.php> (dostęp: 27.02.2023).

¹⁴ Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanicznego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r. (Dz.U. z 1989 r., Nr 63, poz. 378).

¹⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483).

¹⁶ PDPC nie ma charakteru formalnie wiążącego, w przeciwieństwie do MPPOiP – R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2004, s. 270–271.

z 20 maja 2021 r.¹⁷ (dotyczący stosowania zbyt rygorystycznych środków względem „więźnia niebezpiecznego”, gdzie przekładało się to na za częste kontrole osobiste polegające m.in. na rozebraniu się do naga przez osadzonego), wyrok ETPCz z 5 października 2017 r.¹⁸ (dotyczący również stosowania zbyt rygorystycznych środków względem „więźnia niebezpiecznego”), wyrok ETPCz z 28 maja 2020 r.¹⁹ (odnoszący się do niezapewnienia skazanemu wystarczającego zadośćuczynienia przez sądy krajowego z tytułu przebywania w przeludnionej celi przez okres ponad półtora roku). Natomiast przykładami niekorzystnych dla osadzonych rozstrzygnięć są: wyrok ETPCz z 17 marca 2022 r., sygn. akt 65196/16²⁰ (dotyczący długości postępowania sądowego oraz opieki organów państwowych nad skazanym obciążonym schorzeniami kręgosłupa), decyzja ETPCz z 30 sierpnia 2022 r., sygn. akt 3831/18²¹ (o warunkach przewozu skazanego furgonetką) oraz decyzja ETPCz z 19 kwietnia 2016 r.²² (odnosząca się do sporu o przyznanie osadzonej nieodpłatnie aparatu słuchowego). Brak odpowiednika ETPCz w roku 1932 bez wątpienia pogarszał pozycję prawną osadzonego w porównaniu do pozycji obecnej.

Warto wskazać na obusieczny charakter (z perspektywy osób popełniających przestępstwa) analizowanego zjawiska umiędzynarodowienia – od 2002 r. Polska jest związana Rzymskim Statutem Międzynarodowego Trybunału Karnego²³. Statut ten powołał Międzynarodowy Trybunał Karny (dalej: MTK), który ma za zadanie „wykonywać jurysdykcję wobec osób, które dopuściły się najpoważniejszych zbrodni wagi międzynarodowej, wymienionych w niniejszym statucie” (art. 1 statutu). MTK – w przeciwieństwie do ETPCz – nie sprawuje pieczy nad realizowaniem np. zasad humanitaryzmu przez organy państw sygnatariuszy. Jego zadaniem jest osądzanie oskarżonych, a zakres przedmiotowy jurysdykcji MTK ogranicza się jedynie do czterech rodzajów zbrodni: zbrodni ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości, zbrodni wojennych i zbrodni agresji²⁴. Jeszcze bardziej zmniejsza rzeczywiste znaczenie MTK fakt, że statut nie został podpisany przez następujące państwa: Chińska Republika Ludowa, Republika Indyska, Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna i Republika Kuby, natomiast swoje podpisy wycofały Stany Zjednoczone Ameryki (w 2002 r.) oraz Federacja Rosyjska (w 2016 r.)²⁵.

¹⁷ [https://185.49.28.159/detailsetpc/\\$N/9900000000000001_I_ETPC_039496_2017_Wy_2021-05-20_001](https://185.49.28.159/detailsetpc/$N/9900000000000001_I_ETPC_039496_2017_Wy_2021-05-20_001) (dostęp: 5.03.2023).

¹⁸ [https://etpcz.ms.gov.pl/etpccontent/\\$N/9900000000000001_I_ETPC_041436_2011_Wy_2017-10-05_001](https://etpcz.ms.gov.pl/etpccontent/$N/9900000000000001_I_ETPC_041436_2011_Wy_2017-10-05_001) (dostęp: 5.03.2023).

¹⁹ [https://etpcz.ms.gov.pl/etpccontent/\\$N/9900000000000001_I_ETPC_042969_2018_Wy_2020-05-28_001](https://etpcz.ms.gov.pl/etpccontent/$N/9900000000000001_I_ETPC_042969_2018_Wy_2020-05-28_001) (dostęp: 5.03.2023).

²⁰ <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/65196-16-zakaz-nieludzkiego-i-poznajajacego-traktowania-523416979> (dostęp: 5.03.2023).

²¹ <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/najnowsza-decyzja-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka2> (dostęp: 5.03.2023).

²² <https://arch-bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/aktualnosci/news,8283,najnowsze-orzeczenia-europejskiego-trybunalu-praw.html> (dostęp: 5.03.2023).

²³ Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r. (Dz.U. z 2003 r., Nr 78, poz. 708).

²⁴ L. Gardocki, T. Gardocka, Ł. Majewski, *Prawo karne międzynarodowe. Zarys systemu*, Warszawa 2017, s. 177.

²⁵ *Ibidem*, s. 174.

Odnosząc się natomiast do lat 20. i 30. ubiegłego wieku, należy zauważyć, że pojawiały się co prawda projekty aktów prawnych umożliwiających osądzenie oskarżonych przed międzynarodowym trybunałem – Izbą Karną przy Stałym Trybunale Sprawiedliwości w Hadze, która funkcjonowała w ramach Ligi Narodów²⁶. Dowodem na to są prace Komisji Prawników pod przewodnictwem P. Descamps powołanej do opracowania statutu Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej (prace zawierały propozycje utworzenia międzynarodowego sądu karnego dla osądzania przestępstw przeciwko prawu międzynarodowemu) oraz projektu międzynarodowego sądownictwa karnego autorstwa H. Bellota w postaci Izby Karnej przy Stałym Trybunale Sprawiedliwości Międzynarodowej²⁷. Jednak żaden z tych projektów nie został wcielony w życie.

Tym samym należy stwierdzić, że na gruncie obecnego stanu prawnego, w przeciwieństwie do tego z 1932 r., zapewniona została współpraca międzynarodowa w sądeniu oskarżonych. Nie wolno jednak zapominać, że jurysdykcja MTK rozciąga się jedynie na cztery wspomniane przestępstwa. Najistotniejszym ograniczeniem funkcjonowania MTK wydaje się brak związania statutem tego trybunału obecnych światowych mocarstw, takich jak: Chińska Republika Ludowa, Stany Zjednoczone Ameryki Północnej, Republika Indii czy Federacja Rosyjska.

Złagodzenie polityki prawnokarna względem sprawcy

Kodeks karny z 1932 r. realizował zasadę indywidualizacji kary, rozumianą nie w znaczeniu uwzględniania okoliczności wpływających na wymiar kary tylko co do osoby, której dotyczą (w przypadku sądenia kilku sprawców przestępstwa), ale w znaczeniu uwzględniania przy wymiarze kary takich czynników, jak: motywacja sprawcy, postać jego zamiaru czy okoliczności popełnienia czynu. Waclaw Makowski w swoim komentarzu do kodeksu zapisał: „Na gruncie nowego Kodeksu [z 1932 roku – przyp. autora], jako wyraz nowego systemu prawa karnego, występuje wyraźnie doniosła rola sędziego w zakresie indywidualizacji środków represji przestępcy i zabezpieczenia społeczeństwa”²⁸. Art. 54 d.k.k. stanowił o wymierzaniu kary przez sąd wedle swojego uznania, zwracając jednak uwagę przede wszystkim na czynniki dotyczące sprawcy (np. pobudki, sposób działania i jego stosunek do pokrzywdzonego).

Kodeks karny z 1997 r. również realizuje zasadę indywidualizacji kary w powyższym, tj. zarówno poprzez oddziaływanie motywacji sprawcy na jego odpowiedzialność karną w ogólności (jako element wpływający na stopień społecznej szkodliwości – art. 1 § 2 w zw. z art. 115 § 2 k.k.), ale i też na wymiar kary (art. 53 § 1 w zw. z art. 115 § 2 oraz art. 53 § 2 k.k.).

²⁶ Ibidem, s. 19–20.

²⁷ Ibidem.

²⁸ W. Makowski, *Kodeks karny 1932. Komentarz*, wyd. drugie, Warszawa 1933, s. 8, <https://polona.pl/item/kodeks-karny-1932-komentarz,ODk3NzQ0Njc/9/#index> (dostęp: 5.03.2023).

Oba kodeksy nakazują sędziemu przy wymiarze kary uwzględniać czynniki odnoszące się do motywacji, sposobu działania sprawcy czy sposób życia przed popełnieniem przestępstwa jak i po jego popełnieniu (art. 54 d.k.k. oraz art. 53 § 2 k.k.). Jednak w zakresie polityki prawnokarnej względem sprawcy to obecnie obowiązujący k.k. przyjmuje charakter mniej represyjny niż d.k.k. Przejawia się to przez: likwidację kary śmierci, zwiększenie możliwości orzekania kar nie izolacyjnych i dodanie nowego środka probacyjnego.

Pośród kar zasadniczych kodeks Makarewicza wymieniał karę śmierci (art. 37 pkt a d.k.k.). Groziła ona za nieliczne i poważne przestępstwa – za zbrodnie stanu oraz za zabójstwo²⁹. Makarewicz pisał w swoim komentarzu: „Repertuar środków karnych, postawiony do dyspozycji sędziemu polskiemu przez kodeks karny, jest niezmiernie szczupły: więzienie, areszt, grzywna. O karze śmierci nie ma co wspominać, bo stosowanie jej będzie niezwykle rzadkie”³⁰. Nie oznacza to jednak, że Juliusz Makarewicz nie akceptował tego rodzaju kary. Według Mirosławy Melezini „J. Makarewicz był zwolennikiem kary śmierci. Twierdził, iż utrzymanie kary śmierci jest postulatem społecznego instynktu samozachowawczego”³¹. Autorka podkreśla ponadto, że J. Makarewicz postrzegał prewencję ogólną jako główną funkcję tej kary, natomiast prewencja ta miała oddziaływać odstrasząco na społeczeństwo nie poprzez groźbę faktycznego wykonania tej kary, ale przez samą możliwość jej wykonania³². Wykonanie kary śmierci następowało przez powieszenie (art. 38 d.k.k.), a jej wykonanie pod warunkiem, że Prezydent RP nie skorzysta z prawa łaski (art. 524 d.k.p.k.). Warto w tym miejscu wspomnieć trafne spostrzeżenie Lecha Krzyżanowskiego, według którego dysponowanie przez władzę państwową możliwością skazania przestępcy na śmierć było symptomatyczne dla tego okresu historyczno-politycznego (okres po przewrocie majowym), kiedy to ówczesna ekipa rządząca (tzw. sanacja) dążyła do silnego władztwa państwowego, przejawiającego się właśnie z możliwością orzeczenia najsurowszej kary względem oponentów porządku publicznego³³. Natomiast ewenementem polskiego systemu prawnego od prawie trzydziestu lat jest brak istnienia kary śmierci (która znajdowała się w systemie prawnym aż do roku 1995, została uchylona przez art. 5 ustawy o zmianie Kodeksu karnego z 1995 r.³⁴).

Chociaż zakaz kary śmierci nie został wyrażony na poziomie konstytucyjnym *expressis verbis*, to wedle wyroku Trybunał Konstytucyjnego z 2008 r. zakaz taki wynika z interpretacji zapisów Konstytucji RP: „Z art. 38 Konstytucji, zapewniającego każdemu prawną ochronę życia, wynika zatem m.in. zakaz wprowadzenia do ustawodawstwa

²⁹ Art. 93 § 1, art. 94 § 1, art. 101 § 2, art. 102 i art. 225 d.k.k.

³⁰ J. Makarewicz, *Kodeks karny z komentarzem*, wyd. piąte, Lwów 1938, s. 38.

³¹ M. Melezini, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak, M. Gałązka, R.G. Hałas, S. Hysp (red.), *Kodeks karny z 1932 roku*, Lublin 2015, s. 78.

³² Ibidem.

³³ L. Krzyżanowski, *Prawne oraz etyczno-moralne aspekty międzywojennej debaty o stosowaniu kary śmierci w Polsce*, „Rocznik Filozoficzny Ignatianum” 2019, vol. 25, nr 2, s. 127–145.

³⁴ Ustawa z dnia 12 lipca 1995 r. o zmianie Kodeksu karnego, Kodeksu karnego wykonawczego oraz o podwyższeniu dolnych i górnych granic grzywn i nawiązek w prawie karnym (Dz.U. z 1995 r., Nr 95, poz. 475).

zwykłego kary śmierci, jak również innych instytucji, zakładających umyślne i celowe pozbawienie człowieka życia przez organy państwa (...)”³⁵. Ponadto przystąpienie Polski do Rady Europy wymagało (jako warunek członkostwa w tej organizacji³⁶) późniejszej ratyfikacji protokołu nr 6 do EKPC³⁷ w 2000 r. Protokół zakazywał kary śmierci (art. 1 protokołu nr 6), jednak umożliwiał jej wprowadzenie ustawami za czyny popełnione podczas wojny lub w okresie bezpośredniego zagrożenia wojną (art. 2 protokołu nr 6). Następnie w roku 2013 został ratyfikowany protokół nr 13 EKPC³⁸, który warunkowo zakazuje występowania kary śmierci w porządku prawnym państw związanych dokumentem, wyłączając tym samym poprzedni wyjątek na wypadek wojny (art. 1 i 2 protokołu nr 13).

Innym przykładem umowy międzynarodowej zakazującej sygnatariuszom wprowadzenia kary śmierci do swego porządku prawnego jest drugi protokół fakultatywny do MPPOiP w sprawie zniesienia kary śmierci³⁹, jednakże nie jest to zakaz bezwzględny. Umożliwia on bowiem wprowadzenie dopuszczalności stosowania kary śmierci „(...) w czasie wojny, w wyniku skazania za najpoważniejsze przestępstwo o charakterze wojskowym popełnione czasie wojny” (art. 2 ust. 1 *in fine*), o ile państwo zastrzeże taką wolę w momencie ratyfikacji lub przystąpienia do umowy. Również w Karcie praw podstawowych UE w art. 2 ust. 2 znajduje się zakaz skazywania na karę śmierci oraz jej wykonywania⁴⁰. Tym samym należy stwierdzić, że istnieje europejska tendencja do delegalizowania kary śmierci⁴¹, a Polska w tej tendencji uczestniczy. Nie wolno jednak zapominać o regionalnym charakterze tej tendencji – kara śmierci nadal istnieje w porządkach prawnych takich krajów, jak: Chińska Republika Ludowa, Stany Zjednoczone Ameryki czy Islamska Republika Iranu⁴².

Kodeks karny z 1932 r. realizował zasadę *ultima ratio*. W art. 57 § 2 d.k.k. znajdowała się zasada prymatu kary wolnościowej (grzywny) nad karami niewolnościowymi. Na dzień 1 września 1932 r. na 247 zagrożeń karą w kodeksie Makarewiczka tylko 28 zawierało zagrożenie samoistną karą grzywny, a więc tylko ok. 11%. Natomiast

³⁵Wyrok TK z 30 września 2008 r., sygn. akt K 44/07, s. 29–30, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20081771095/T/D20081095TK.pdf> (dostęp: 5.03.2023).

³⁶J. Barcik, *Ochrona praworządności w Radzie Europy i Unii Europejskiej ze szczególnym uwzględnieniem niezależności sądów i niezawisłości sędziów*, Warszawa 2019, s. 2.

³⁷Protokół nr 6 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, dotyczący zniesienia kary śmierci, sporządzony w Strasburgu dnia 28 kwietnia 1983 r. (Dz.U. z 2001 r., Nr 23, poz. 266).

³⁸Protokół nr 13 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności dotyczącego zniesienia kary śmierci we wszystkich okolicznościach, sporządzony w Wilnie dnia 3 maja 2002 r. (Dz.U. z 2014 r., poz. 1155).

³⁹Drugi protokół fakultatywny do Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych w sprawie zniesienia kary śmierci, przyjęty w Nowym Jorku dnia 15 grudnia 1989 r. (Dz.U. z 2014 r., poz. 891).

⁴⁰Dz.U. UE C 2016.202.389.

⁴¹M.in. poprzez nadanie przez traktat lizboński Karcie praw podstawowych charakteru prawa pierwotnego w hierarchii prawa unijnego; tendencja ta wykracza poza ramy Unii Europejskiej – należy tu wspomnieć o takich członkach Rady Europy, jak: Ukraina, Turcja czy Azerbejdżan (odwołując się oczywiście do już nabytej wiedzy o warunku członkostwa w tej organizacji, jakim jest zakaz obowiązywania kary śmierci).

⁴²W. Stankiewicz, *Prawomiędzynarodowe uregulowania kary śmierci na świecie*, „Studia Gdańskie. Wize i rzeczywistość” 2013, nr 10, s. 37.

w obecnym stanie prawnym, również zawierającym zasadę prymatu kar wolnościowych (art. 58 § 1 k.k.), na 617 zagrożeń karą aż 124 zawiera zagrożenie samoistną karą grzywny, co stanowi ok. 20%. Jest to wzrost co prawda nieznaczny, jednak już sam układ kar w art. 32 k.k. wskazuje na dyrektywę ustawodawcy stosowania kar łagodniejszych przed surowszymi (zasada *ultima ratio*). *Uzasadnienie rządowego projektu kodeksu karnego* (dalej: *Uzasadnienie*) potwierdza tę tezę: „Ten układ [kar – przyp. autora] ma, wraz z zasadami określonymi w art. 3 i 53–59, wskazywać sędziemu ustawowe priorytety w wyborze rodzaju kary”⁴³. Przeciwny układ (tj. od najsurowszej do najłagodniejszej) znajdował się z kolei w kodeksie Makarewicza. Ponadto obecny Kodeks karny „odziedziczył” po swoim poprzedniku, tj. Kodeksie karnym z 1969 r.⁴⁴, karę ograniczenia wolności (art. 30 § 1 pkt 2 i art. 33 kodeksu Andrejewa), a więc karę o charakterze wolnościowym i nieizolacyjnym. Kodeks z 1997 r. zawiera 121 możliwych zagrożeń samoistną karą ograniczenia wolności. Daje to 245 zagrożeń (ok. 40% wszystkich zagrożeń karą ujętych w formie przepisu karnego) karami nieizolacyjnymi, a więc karą grzywny albo karą ograniczenia wolności, możliwymi do orzeczenia w sposób samoistny, uwzględniając (jest to ważne założenie dla tego rachunku) zasadę prymatu kar wolnościowych.

Tym samym należy stwierdzić, że obecnie obowiązujący Kodeks karny w większym stopniu realizuje zasadę *ultima ratio* oraz zasadę prymatu kar wolnościowych niż kodeks Makarewicza. Jednym z wyraźniejszych tego przejawów jest możliwość skazania oskarżonego na odbycie kary ograniczenia wolności, która jest karą nieizolacyjną. Nie należy jednak zapominać, że kodeks Makarewicza został uchwalony ponad 90 lat temu i na ówczesne czasy był aktem nowatorskim, również pod względem realizacji zasady *ultima ratio*.

Ostatnią zmianą zmniejszającą represyjny charakter obecnego stanu prawnego względem tego z 1932 r. jest przejście przez kodeks z 1997 r.⁴⁵ środka probacyjnego, jakim jest warunkowe umorzenie postępowania. Środek ten polega na warunkowym zwolnieniu od skazania i ukarania sprawcy przestępstwa z uwagi na jego dotychczasową niekaralność za przestępstwo umyślne oraz nieznaczny charakter naruszenia prawa karnego⁴⁶. Zgodnie z *Uzasadnieniem* zaletami tego środka probacyjnego są: brak wymogu przeprowadzania rozprawy głównej, brak stygmatyzacji sprawcy i stosunkowo krótki okres trwania okresu próby (od roku do 3 lat). Z *Uzasadnienia* wynika bowiem, że warunkowe umorzenie postępowania karnego, dzięki swoim zaletom, może konkurować z karą ograniczenia wolności lub karą grzywny. Środek ten jest o tyle korzystny dla sprawcy, że w przypadku pozytywnego odbycia okresu próby sprawca zachowuje status

⁴³ *Nowe kodeksy karne 1997 r. z uzasadnieniami*, Warszawa 1997, s. 137.

⁴⁴ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny (Dz.U. z 1969 r., Nr 13, poz. 94), dalej: kodeks Andrejewa.

⁴⁵ Rozdz. IV kodeksu Andrejewa.

⁴⁶ A. Jaworska-Wieloch, *Środki związane z poddaniem sprawcy próbie*, [w:] T. Dukiet-Nagórska, S. Hoc, A. Jaworska-Wieloch, M. Kalitowski, O. Sitarz, L. Tyszkiewicz, L. Wilk, P. Zawiejski, *Prawo karne. Część ogólna, szczególna i wojskowa*, Warszawa 2020, s. 286.

osoby niekaranej, dlatego może uzyskać zaświadczenia o niekaralności z Krajowego Rejestru Karnego. Warunkowe umorzenie postępowania posiada również oblicze resocjalizacyjne, gdyż możliwe jest nałożenie na sprawcę obowiązków, takich jak: poddanie się terapii, poddanie się terapii uzależnień (w szczególności psychoterapii lub psychoedukacji) czy uczestnictwo w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych. Istnienie dodatkowego środka probacyjnego wpływa pozytywnie na pozycję prawną sprawców przestępstw, dając im o „jedną szansę więcej” na poprawę swojej sytuacji życiowej. Brak istnienia takiego środka probacyjnego w roku 1932 bezsprzecznie pogarszał pozycję prawną sprawców przestępstw.

Neutralność obyczajowa części szczególnej kodeksu z 1932 r.

Kodeks z 1932 r. zawierał w części szczególnej pewne typy czynów zabronionych, których na próżno szukać w obecnie obowiązującym systemie prawa karnego, w szczególności w kodeksie z 1997 r. Niewystępowanie tych typizacji zdaje się być spowodowane zmianami społeczno-obyczajowymi (zob. szerzej: *Wnioski*).

Rozdział XXXII d.k.k. został zatytułowany *Nierząd*. Przez tak określoną tę część kodeksu J. Makarewicz rozumiał „wszelkie działanie skierowane na zaspokojenie popędu płciowego w sposób inny, niż ten, który wyznacza społeczeństwo, dobrze pod względem czystości obyczajów zorganizowane, a więc przez spółkowanie małżeńskie (...)”⁴⁷. Podobny pogląd prezentował W. Makowski, który w swoim komentarzu pisał: „Moralność życia płciowego czy obyczajność płciowa została unormowana w obecnym stanie urządzeń życia społecznego, w zasadzie przynajmniej, w instytucji małżeństwa”⁴⁸. Można zatem stwierdzić, że termin „nierząd” ma wydźwięk negatywny. Wskazuje na niemoralność zaspokajania potrzeb seksualnych w sposób inny niż ten zaakceptowany przez społeczeństwo, które postępuje w zgodzie z istniejącymi obyczajami na tym podłożu.

W obecnie obowiązującym kodeksie również znalazł się rozdział penalizujący przestępstwa seksualne, jednak – w odróżnieniu od kodeksu Makarewicza – obowiązujący Kodeks karny nie narzuca odgórnych obyczajowych ram w zakresie seksualności (nie jest to zjawisko nowe, gdyż Kodeks karny z 1969 r. również ich nie narzucał⁴⁹). Obecnie tytuł rozdziału brzmi: *Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności*. Potwierdzenie wniosku o neutralności ustawodawcy w tym względzie możemy znaleźć w *Uzasadnieniu*: „Kierując się postulatami doktryny, kodeks ten pomija takie określenia, jak »czyn nierządny« oraz »czyn lubieżny«. Zamiast tych pojęć kodeks ten posługuje się wyrażeniami w mniejszym stopniu ocennymi i pozbawionymi z góry negatywnego zabarwienia”⁵⁰.

⁴⁷J. Makarewicz, op. cit., s. 483.

⁴⁸W. Makowski, op. cit., s. 472.

⁴⁹Rozdz. XXVIII kodeksu Andrejewa brzmiał: *Przestępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania*.

⁵⁰*Nowe kodeksy karne...*, s. 196.

Analizowany rozdział „czynów nierządnych” zawiera kilka typizacji. Zwraca uwagę z dzisiejszego punktu widzenia przestępstwo prostytucji homoseksualnej (art. 207 d.k.k.), zagrożone wyłącznie karą więzienia do lat trzech. Makarewicz uznawał, że „jeżeli prostytucja w stosunkach osób różnej płci nie wchodzi w obręb kodeksu polskiego, to prostytucja homoseksualna jest przestępstwem. Kodeks widocznie uznając zasadniczą bezkarność samych czynności nierządnych na tle homoseksualizmu, nie mógł posuwać tolerancji aż do uznawania bezkarności homoseksualnej prostytucji”⁵¹. Jak zostało przedstawione, prostytucja pomiędzy osobami homoseksualnymi była penalizowana, mimo że prostytucja pomiędzy osobami heteroseksualnymi penalizowana nie była (choć uprawianie samych czynności homoseksualnych również nie było penalizowane). Wydaje się, że za tą pozorną niekonsekwencją ustawodawcy względem osób homoseksualnych stało dążenie do wyłączenia możliwości pobierania wynagrodzenia, a tym samym tolerowania „zбочonych popędów płciowych” (tak w komentarzu J. Makarewicza⁵²) w stopniu większym niż minimalny. Wniosek ten zdaje się potwierdzać W. Makowski: „K.K. nie zawiera przepisów, zagrażających karą czyny nierządne pomiędzy osobami tej samej płci, jeżeli nie zachodzą okoliczności szczególne (...) Nie zagraża również karą prostytucji nawet wówczas, jeżeli jest ona uprawianą zawodowo dla zysku. Zachowuje jednak szczególne zagrożenie karne na osoby, które z chęci zysku prowokują przeciwny naturze nierząd z osobami tej samej płci. K.K. widzi w tego rodzaju działaniach karygodne pasożytność na zбочzeniach instynktu płciowego i wyzyskiwanie stanu chorobowego innych osób i dlatego wprowadza karalność takiego czynu”⁵³.

Kodeks z 1932 r. zawierał rozdział *Przestępstwa przeciwko uczuciom religijnym*. Zarówno J. Makarewicz, jak i W. Makowski podkreślali ważny społeczny interes w penalizacji przestępstw skierowanych przeciwko religii. Makarewicz w swoim komentarzu pisał o *ratio legis* tego rozdziału – jako o ochronie „interesu zbiorowości przed zamachami na ważny czynnik społeczny, jakim jest religia”⁵⁴, natomiast W. Makowski pisał: „Ład publiczny wymaga poszanowania dla wierzeń religijnych, brak tego poszanowania doprowadzać może do zakłócenia ładu publicznego, wskutek rozdrażnienia uczuć i nienawiści religijnych, stąd w przestępstwach religijnych widzieć należy czyny, zagrażające normalnemu biegowi życia społecznego w państwie”⁵⁵. Rozdział zawierał trzy typizacje: przestępstwo bluźnierstwa przeciwko Bogu (art. 172 d.k.k.), przestępstwo obrazy uczuć religijnych (art. 173 d.k.k.) i przestępstwo złośliwego przeszkadzania w wykonywaniu aktów religijnych (art. 174 d.k.k.). Zwraca uwagę fakt, że przypadku przestępstwa bluźnierstwa zagrożenie karą więzienia wynosiło do 5 lat, natomiast w przypadku przestępstwa obrazy uczuć religijnych – do 3 lat więzienia. Wyszczególnienie przestępstwa bluźnierstwa, jako typu kwalifikowanego przestępstwa obrazy uczuć religijnych, zary-

⁵¹ J. Makarewicz, op. cit., s. 490.

⁵² Ibidem.

⁵³ W. Makowski, op. cit., s. 477.

⁵⁴ J. Makarewicz, op. cit. s. 442.

⁵⁵ W. Makowski, op. cit., s. 426–427.

sowuje intencje ustawodawcy przedwojennego. Mianowicie była nią chęć zwiększenia ochrony prawnokarnej przed czynami uwłaczającym Bogu jako takiemu – jako ważnemu elementowi wspólnemu dla członków społeczeństwa i spajającego je (Makarewicz rozumiał przez to nie tylko ochronę Boga katolickiego⁵⁶).

Ponadto w rzeczonym rozdziale penalizowane były jedynie czyny przeciwko postawom teistycznym, a brakowało ochrony prawnokarnej postaw ateistycznych. Tym samym należy stwierdzić, że ustawa karna z 1932 r. nie była aktem bezstronnym w kwestiach wiary. Kodeks Makarewicza nie był jedynym tego rodzaju aktem prawnym w latach 30. XX w., gdyż obie konstytucje międzywojenne odwoływały się do Boga: preambuła Konstytucji marcowej⁵⁷ rozpoczynała się od inwokacji: „W Imię Boga Wszchemogącego!”, natomiast Konstytucja kwietniowa⁵⁸ w swoim dekalogu w art. 2 ust. 2 odwoływała się do słynnej frazy określającej formę odpowiedzialności Prezydenta RP: „Na Nim [Prezydencie RP – przyp. autora] spoczywa odpowiedzialność wobec Boga i historii za los Państwa”.

Na koniec warto przytoczyć symboliczny dowód na brak bezstronności w kwestiach wyznania organów wymiaru sprawiedliwości w ogólności w stanie prawnym na dzień 1 września 1932 r. Regulamin ogólny wewnętrznego urzędowania sądów Ministra Sprawiedliwości z 1932 r.⁵⁹ w § 182 stanowił: „W salach rozpraw na ścianie poza stołem sędziowskim znajduje się wizerunek herbu państwowego, a na stole sędziowskim krucyfiks (...)”, natomiast regulamin Sądu Najwyższego z 1929 r.⁶⁰ w § 53 doprecyzowywał: „(...) Na ścianie za stołem sędziowskim winno być umieszczone godło państwowe, a na stole sędziowskim krzyż”.

Kodeks karny z 1997 r. w kwestiach religijnych zachowuje bezstronność. Rozdział XXIV kodeksu, jak wcześniej wspomniano, zatytułowano: *Przestępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania*, co świadczy, że nie tylko postawy teistyczne są przez kodeks chronione, ale również i ateistyczne (rezygnacja ze sformułowania przez ustawodawcę współczesnego „uczucia religijne” w tytule rozdziału i zastąpienie go sformułowaniem „wolności sumienia i wyznania”). Tym samym ustawodawca deklaruje chęć ochrony tożsamości światopoglądowej nie tylko osób wierzących, ale i również niewierzących. Analogicznej chęci nie można znaleźć *expressis verbis* w kodeksie z 1932 r. Tezę o bezstronności światopoglądowej Kodeksu z 1997 r. wzmacnia brzmienie art. 194 k.k. (zawierający przestępstwo dyskryminacji motywowanej wyznaniem lub jego brakiem), który brzmi: „Kto ogranicza człowieka w przysługujących mu prawach ze względu na jego przynależność wyznaniową albo bezwyznaniowość, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”. Podobnie jak kodeks Makarewicza,

⁵⁶ J. Makarewicz, op. cit., s. 443.

⁵⁷ Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1921 r., Nr 44, poz. 267).

⁵⁸ Ustawa konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r. (Dz.U. z 1935 r., Nr 30, poz. 227).

⁵⁹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 grudnia 1932 r. Regulamin ogólny wewnętrznego urzędowania sądów apelacyjnych, okręgowych i grodzkich (Dz.U. z 1932 r., Nr 110, poz. 905).

⁶⁰ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 lipca 1929 r. w sprawie wydania regulaminu Sądu Najwyższego (Dz.U. z 1929 r., Nr 53, poz. 427).

również obecnie obowiązujący kodeks zawiera w tym rozdziale jeszcze dwie te same typizacje: przestępstwo złośliwego przeszkadzania w wykonywaniu aktów religijnych (art. 195 k.k.) i przestępstwo obrazy uczuć religijnych (art. 196 k.k.). Ustawodawca nie zdecydował się na wyszczególnienie typu kwalifikowanego przestępstwa obrazy uczuć religijnych w postaci przestępstwa bluźnierstwa (znanego z kodeksu Makarewicza), co również wzmacnia tezę o bezstronności kodeksu. *De iure* sam ustrój III Rzeczypospolitej, jak i postępowanie władz publicznych mają przejawiać charakter bezstronny względem religii, co wynika z preambuły i art. 25 Konstytucji RP oraz art. 10 ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z 1989⁶¹.

Wnioski

Kodeks karny z 1932 r. stanowił (w momencie uchwalenia) akt prawny realizujący nowoczesne osiągnięcia nauki prawa karnego (np. realizacja zasad: humanitaryzmu, subiektywizmu, idei środków zabezpieczających⁶², *ultima ratio*). Był to też akt przejrzystszy względem kolejnych polskich kodeksów karnych (najmniejsza liczba typizacji⁶³). Cechował się syntetycznymi normami, pomimo „przyzwyczajania” sędziów polskich do kazuistycznych kodeksów państw zaborczych⁶⁴. Za przejrzystszym charakterem kodeksu Makarewicza przemawia fakt, że rozdział XV *Wyjaśnienie wyrażeń ustawowych* kodeksu z 1932 r. zawierał jedynie 5 definicji, natomiast obowiązujący kodeks w rozdziale XIV *Objaśnienie wyrażeń ustawowych* zawiera aż 27 definicji. Jednak upływ ponad 90 lat w polskiej przestrzeni prawnokarnej przyniósł zmiany spowodowane zarówno czynnikami polityczno-prawnymi, jak i społeczno-obyczajowymi.

Umiejdzynarodowienie prawa karnego stało się owocem pierwszego rodzaju czynników. Owe umiejdzynarodowienie pociągnęło za sobą rozpowszechnienie gwarancji w zakresie zasady humanitaryzmu w ustawodawstwach karnych wielu państw – za pomocą aktów międzynarodowych zarówno na poziomie światowym (np. MPPOiP), jak i regionalnym (np. EKPCz). Ponadto w odniesieniu do EKPCz istnieje trybunał, którego zadaniem jest nadzór nad realizowaniem postanowień EKPCz w państwach związanych tym dokumentem. Jest to z pewnością zmiana korzystna w porównaniu do stanu z 1 września 1932 roku (wówczas nie istniała podobna instytucja). Co prawda w 1932 r. istniała międzynarodowa współpraca w zakresie ścigania przestępców (Interpol), jednak to w obecnym stanie prawnym istnieje możliwość ich osądzenia przez Międzynarodowy Trybunał Karny w Hadze. Nie można jednak zapominać o ograniczonej jurysdykcji MTK – rozciąga się ona na cztery wskazane wcześniej przestępstwa o charakterze

⁶¹ Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz.U. z 1989 r., Nr 29, poz. 155).

⁶² K. Sójka-Zielińska, op. cit., s. 289.

⁶³ „W Kodeksie zastosowano wyraźnie syntetyzację formuł karnoprawnych, unikając kazuistycznych opisów czynów zabronionych. Kodeks ten miał najmniejszą liczbę czynów zabronionych na tle trzech polskich kodeksów karnych z 1932, 1969, 1997 – i najmniejszą liczbę typów kwalifikowanych” – T. Bojarski, *Konstrukcja Kodeksu karnego z 1932 r. i jego przepisów*, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak, M. Gałązka, R.G. Hałas, S. Hyps (red.), op. cit., s. 18.

⁶⁴ *Ibidem*.

międzynarodowym. Ponadto należy pamiętać o niezwiązaniu statutem MTK takich mocarstw, jak: Chińska Republika Ludowa, Stany Zjednoczone Ameryki czy Federacja Rosyjska.

Kolejnym pokłosiem czynników polityczno-prawnych jest zmiana polityki prawnokarnej. Sama likwidacja kary śmierci była podyktowana wynikami badań kryminologicznych wskazującymi, po pierwsze, na nieskuteczność odstraszenia przestępców od popełniania czynów zabronionych zagrożonych tą karą; po drugie, na brak wzrostu zagrożenia przestępczością w przypadku likwidacji tej kary z porządku prawnego⁶⁵. Natomiast częstsze występowanie w obecnie obowiązującym Kodeksie zagrożeń karami nie izolacyjnymi (wraz z zasadą prymatu kar wolnościowych) oraz instytucja warunkowego umorzenia postępowania karnego zwiększają możliwości wydania przez sędziego wyroku niezasadzającego kary pozbawienia wolności. Pobyt w zakładzie karnym jest w stanie spowodować większą demoralizację skazanego, niż uczyniło to jego wcześniejsze przebywanie na wolności. Już w roku 1932 zdawano sobie sprawę z nieskuteczności resocjalizacji w zakładach karnych. J. Makarewicz zaznaczał w tym kontekście: „Nadzieje XIX wieku, pokładane w kryminalno-politycznym znaczeniu kary pozbawienia wolności, nie ziściły się (...) Kara pozbawienia wolności rzadko kogo poprawia, wielu już zepsuła do gruntu”⁶⁶. Jednak to obecnie obowiązujący kodeks daje większe możliwości sędziemu na danie „jeszcze jednej szansy” sprawcy, czyniąc to poprzez: zwiększenie występowania kar nieizolacyjnych (kara grzywny i przeniesienie z kodeksu z Andrejewa kary ograniczenia wolności), instytucję warunkowego umorzenia postępowania karnego oraz, co oczywiste, zniesienie kary śmierci.

Natomiast owocem czynników społeczno-obyczajowych jest modyfikacja części szczególnej kodeksu w kwestiach wyznania, seksualności i obyczajowości. Za *Encyklopedią PWN* należy stwierdzić, że dziś „można natomiast mówić o wzroście znaczenia seksualności w obyczajach, strojach, kulturze masowej, która zaczyna być uważana za ważny element naszej samorealizacji. Mówi się o niej i pokazuje ją w sposób o wiele swobodniejszy i bardziej otwarty. W zasadzie znikły wszelkie formy cenzury obyczajowej, a granica między obscenicnością, pornografią a sztuką uległa zamazaniu (...) Poza tym obserwujemy stopniową liberalizację postaw wobec homoseksualizmu. Homoseksualność nie podlega jak dawniej jakimkolwiek prawom karnym, choć jej legalność jest poddana jawnym ograniczeniom”⁶⁷. Kodeks z 1997 r. dostosowuje się do dawnych przemian obyczajowych, depenalizując tym samym (w stosunku do stanu prawnego z 1932 r.): prostytutkę homoseksualną oraz bluźnierstwo jako typ kwalifikowany przestępstwa obrazy uczuć religijnych. Oprócz depenalizacji wcześniej wymienionych przestępstw, rzeczona ustawa karna jest aktem neutralnym w kwestiach obyczajowości seksualnej oraz wyznania lub jego braku.

⁶⁵ *Nowe kodeksy karne...*, s. 137.

⁶⁶ J. Makarewicz, *op.cit.*, s. 42.

⁶⁷ Hasło: przemiany społeczne w XX wieku, <https://encyklopedia.pwn.pl/materialy-dodatkowe/haslo/przemiany-spoeczne-w-xx-wieku;448858.html#prettyPhoto> (dostęp: 4.03.2023).

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Barcik J., *Ochrona praworządności w Radzie Europy i Unii Europejskiej ze szczególnym uwzględnieniem niezależności sądów i niezawisłości sędziów*, Warszawa 2019.
- Bierzanek R., Symonides J., *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2004.
- Bojarski T., *Konstrukcja Kodeksu karnego z 1932 r. i jego przepisów*, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak, M. Gałązka, R.G. Hałas, S. Hyps (red.), *Kodeks karny z 1932 roku*, Lublin 2015.
- Gardocki L., Gardocka T., Majewski Ł., *Prawo karne międzynarodowe. Zarys systemu*, Warszawa 2017.
- Hofmański P., Kuczyńska H., *Międzynarodowe prawo karne*, Warszawa 2020.
- Jamontt J., *Podstawowe zasady nowego prawa karnego obowiązującego w Polsce*, Warszawa 1932.
- Jaworska-Wieloch A., *Środki związane z poddaniem sprawcy próbie*, [w:] T. Dukiet-Nagórska, S. Hoc, A. Jaworska-Wieloch, M. Kalitowski, O. Sitarz, L. Tyszkiewicz, L. Wilk, P. Zawiejski, *Prawo karne. Część ogólna, szczególna i wojskowa*, Warszawa 2020.
- Krzyżanowski L., *Prawne oraz etyczno-moralne aspekty międzywojennej debaty o stosowaniu kary śmierci w Polsce*, „Rocznik Filozoficzny Ignatianum” 2019, vol. 25, nr 2.
- Makarewicz J., *Kodeks karny z komentarzem*, wyd. piąte, Lwów 1938.
- Melezini M., [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak, M. Gałązka, R.G. Hałas, S. Hyps (red.), *Kodeks karny z 1932 roku*, Lublin 2015.
- Nowe kodeksy karne 1997 r. z uzasadnieniami*, Warszawa 1997.
- Sójka-Zielińska K., *Historia prawa*, Warszawa 2009.
- Stankiewicz W., *Prawnomiędzynarodowe uregulowania kary śmierci na świecie*, „Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość” 2013, nr 10.

Akty prawne

- Traktat pokoju między mocarstwami sprzymierzonymi i skojarzonymi i Niemcami, podpisany w Wersalu dnia 28 czerwca 1919 roku (Dz.U. z 1920 r., Nr 35, poz. 200).
- Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1921 r., Nr 44, poz. 267).
- Ustawa z dnia 2 sierpnia 1926 r. zmieniająca i uzupełniająca Konstytucję Rzeczypospolitej z dnia 17 marca 1921 r. (Dz.U. z 1926 r., Nr 78, poz. 442).
- Ustawa z dnia 2 sierpnia 1926 r. o upoważnieniu Prezydenta Rzeczypospolitej do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy (Dz.U. z 1926 r., Nr 78, poz. 443).
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 marca 1928 r. Kodeks postępowania karnego, w brzmieniu na dzień 5 października 1932 r. (Dz.U. z 1932 r., Nr 83, poz. 725).

- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 lipca 1929 r. w sprawie wydania regulaminu Sądu Najwyższego (Dz.U. z 1929 r., Nr 53, poz. 427).
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. Kodeks karny (Dz.U. z 1932 r., Nr 60, poz. 571).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 grudnia 1932 r. Regulamin ogólny wewnętrznego urzędowania sądów apelacyjnych, okręgowych i grodzkich (Dz.U. z 1932 r., Nr 110, poz. 905).
- Ustawa konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r. (Dz.U. z 1935 r., Nr 30, poz. 227).
- Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego z dnia 10 grudnia 1948 r. (ONZ 217 A III).
- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284).
- Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r. (Dz.U. z 1952 r., Nr 33, poz. 232).
- Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r., Nr 38, poz. 167).
- Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny (Dz.U. z 1969 r., Nr 13, poz. 94).
- Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz.U. z 1969 r., Nr 13, poz. 95).
- Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r. (Dz.U. z 1989 r., Nr 63, poz. 378).
- Protokół nr 6 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, dotyczący zniesienia kary śmierci, sporządzony w Strasburgu dnia 28 kwietnia 1983 r. (Dz.U. z 2001 r., Nr 23, poz. 266).
- Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz.U. z 1989 r., Nr 29, poz. 155).
- Ustawa z dnia 12 lipca 1995 r. o zmianie Kodeksu karnego, Kodeksu karnego wykonawczego oraz o podwyższeniu dolnych i górnych granic grzywien i nawiązek w prawie karnym (Dz.U. z 1995 r., Nr 95, poz. 475).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r., Nr 88, poz. 553 ze zm.).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483).
- Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r. (Dz.U. z 2003 r., Nr 78, poz. 708).
- Karta praw podstawowych Unii Europejskiej (Dz.U. UE 2012/C 326/02).
- Protokół nr 13 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności dotyczącego zniesienia kary śmierci we wszystkich okolicznościach, sporządzony w Wilnie dnia 3 maja 2002 r. (Dz.U. z 2014 r., poz. 1155).

Drugi protokół fakultatywny do Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych w sprawie zniesienia kary śmierci, przyjęty w Nowym Jorku dnia 15 grudnia 1989 r. (Dz.U. z 2014 r., poz. 891).

Orzecznictwo

Wyrok TK z 30 września 2008 r., sygn. akt K 44/07.

Wyrok ETPCz z 20 maja 2021 r., sygn. 39496/17.

Wyrok ETPCz z 5 października 2017 r., sygn. 41436/11.

Wyrok ETPCz z 28 maja 2020 r., sygn. 42969/18.

Wyrok ETPCz z 17 marca 2022 r., sygn. 65196/16.

Decyzja ETPCz z 30 sierpnia 2022 r., sygn. 3831/18.

Decyzja ETPCz z 19 kwietnia 2016 r.

Źródła internetowe

<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Interpol;3915160.html>.

<https://encyklopedia.pwn.pl/materialy-dodatkowe/haslo/przemiany-spoeczne-w-xx-wieku;448858.html#prettyPhoto>.

Makowski W., *Kodeks karny 1932. Komentarz*, wyd. drugie, Warszawa 1932, <https://polona.pl/item/kodeks-karny-1932-komentarz,ODk3NzQ0Njc/9/#index>.

Differences between the Penal Code of 1997 and the Penal Code of 1932

Summary

The article presents three characteristic phenomena that have occurred within the criminal law system, affecting the content of the Penal Code of 1997, while differentiating it from the Code of 1932. These phenomena are: internationalization of criminal law, relaxation of criminal law policy towards the perpetrator and custom neutrality of the specific part of the from 1997. The internationalization of criminal law manifests itself in: raising the standard of legal protection of the principle of humanitarianism, the international protection procedure of the principle of humanitarianism and the functioning of the International Criminal Court in The Hague. The relaxation of the criminal law policy towards the perpetrator is expressed by: abolishing the death penalty, increasing the possibility of adjudicating non-custodial penalties, such as fines and imprisonment, and adding a new probation measure. The custom neutrality of the special part of the Code of 1997 is manifested by the

depenalization of crimes: homosexual prostitution and blasphemy as a qualified type of crime of offending religious feelings. In addition to the decriminalization of the aforementioned crimes, the penal act in question is a neutral act in terms of sexual custom and religion or lack of it.

Keywords: Penal Code of 1997, Penal Code of 1932, internationalization of penal law, relaxation of penal policy, custom neutrality